

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента ДУТКО Альони Олександрівни
на дисертацію ГОРБУНОВОЇ Олени Василівни на тему
«Визначення походження дитини за законодавством України, країн
Європейського Союзу та США»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Одним із основних природних прав кожної людини є право на продовження роду. Реалізація цього права відбувається через материнство, батьківство. З народженням дитини подружжя (жінка, чоловік) набуває нового статусу - вони стають батьками (матір'ю, батьком) дитини. Факт народження дитини породжує виникнення біологічного та морального зв'язку між нею та її матір'ю та батьком. Юридичне значення факт походження набуває лише з моменту його державної реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану.

Сімейний кодекс України регламентує порядок визначення походження дитини, яке є підставою для виникнення прав і обов'язків матері та батька. Визначення походження дитини, встановлення батьківства (материнства) є актуальною темою дослідження. По-перше, шляхом встановлення батьківства (материнства) реалізується важливе право дітей знати своїх батьків, що у свою чергу є гарантією, яка визначає рівність дітей у нашому суспільстві (відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах не залежно від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним). По-друге, з моменту запису осіб як матері та батька дитини, на них покладається весь комплекс батьківських прав та обов'язків, передбачених чинним законодавством, в т.ч. заходів відповідальності за невиконання чи неналежне виконання таких обов'язків.

Законодавство України забезпечує різні механізми для визначення походження дитини, що враховують різні життєві ситуації. Вирішення питання щодо визначення походження дитини залежить від того, чи

перебувають батьки у шлюбі між собою чи ні. Нині існують три основні способи встановлення походження дитини: походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою; походження дитини від батьків, які не перебувають у шлюбі між собою; походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

За даними Державної служби статистики України, кількість народжених дітей в Україні стрімко зменшується. Воєнні дії, загальне погіршення соціально-економічної ситуації в Україні, що супроводжується зростанням безробіття, нерівним доступом до медичних послуг, підвищення вартості життя, суттєво впливає на мотивацію народження дітей, а відтворення (репродукція) людини є ключовим чинником існування людства. Науково-технічний прогрес призвів до появи допоміжних репродуктивних технологій, реалізація яких суттєво змінила процес зачаття та народження дитини та породила проблеми у праві, які раніше не існували, зокрема, і щодо визначення походження дитини. Медичні біотехнології стають все різноманітнішими та ефективнішими, наукові досягнення дедалі глибше проникають у природні процеси відтворення людини, тому виникає необхідність вирішення правових питань пов'язаних з визначенням походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Кожна дитина має право знати про своє походження і, відповідно, хто є її батьками. У законодавстві зарубіжних держав різниться порядок визначення походження дитини залежно від наявності чи відсутності шлюбу між її батьками, що потребує додаткового аналізу зважаючи і на те, що в умовах війни РФ з Україною багато громадян вимушено покинули свої місця проживання і на разі знайшли тимчасовий притулок у європейських державах. При цьому за кордоном нашим громадянам доводиться вирішувати чимало юридичних питань, серед яких і реєстрація народження дітей.

З огляду на зазначене дисертаційне дослідження ГОРБУНОВОЇ Олени Василівни на тему «Визначення походження дитини за законодавством

України, країн Європейського Союзу та США» є своєчасним та важливим з огляду на сучасні соціально-політичні обставини, потребу в законодавчій адаптації до нових реалій. Результати такого дослідження можуть стати основою для підготовки пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази, практичної реалізації під час розгляду і вирішення цивільних справ про визначення походження дитини, встановлення факту батьківства (материнства); підвищення ефективності державної політики в цій сфері.

Роботу спрямовано на реалізацію основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2025 роки, Стратегії розвитку України до 2030 року, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 р.р.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Ознайомлення з роботою ГОРБУНОВОЇ Олени Василівни на тему «Визначення походження дитини за законодавством України, країн Європейського Союзу та США» дає підстави зробити висновок, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, можна вважати обґрунтованими.

Підставою для цього є:

- автор у роботі використала достатню кількість матеріалів, у тому числі зарубіжних науковців, що релевантні з тематикою дослідження, які відображені у 305 джерелах. Дисертантка послідовно виклала думки з робіт різних науковців щодо досліджуваного питання, сформулювавши своє бачення щодо суперечливих та недостатньо аргументованих положень, правильно оформила посилання на них;

- у роботі О.В.Горбунової з урахуванням специфіки об'єкта і предмета дослідження було окреслено низку наукових завдань, вирішення яких забезпечувалося застосуванням методологічного інструментарію. Зокрема, застосовано систему існуючих загальнонаукових та спеціально-наукових

методів, спрямованих на отримання об'єктивних та ґрунтовних результатів з позицій комплексного та системного підходів;

- дисертанткою в трьох розділах роботи досліджено стан наукової розробки та методологію дослідження проблеми визначення походження дитини за законодавством України, країн Європейського Союзу та США; проаналізовано презумпцію шлюбного материнства, батьківства як основний спосіб визначення походження дитини за сімейним законодавством України, країн Європейського Союзу та США; здійснено аналіз визначення походження дитини від батька за заявою жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою; з'ясовано визнання батьківства у судовому порядку та особливості встановлення факту батьківства (материнства) за сімейним законодавством України; проаналізовано визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, в тому числі, за допомогою сурогатного материнства, за законодавством України, країн Європейського Союзу та США; проаналізовано визначення походження дитини у шлюбних партнерствах у країнах Європейського Союзу та США.

- проаналізовано джерельну базу правового регулювання означених відносин.

Положення, викладені у всіх частинах роботи, чітко та послідовно окреслюють як загальну постановку проблеми, так і її окремі аспекти, що свідчить про актуальність обраної теми. Зазначені питання мають як теоретичну, так і практичну значущість, залишаються недостатньо опрацьованими в науковій літературі, а отже є перспективними для подальших наукових розвідок.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Загалом, авторська позиція О.В. Горбунової у дисертаційному дослідженні вирізняється належною достовірністю та переконливістю. Обґрунтованість та достовірність отриманих у дисертаційному дослідженні результатів, висновків і пропозицій підтверджуються широкою джерельною базою, залученням значного обсягу

емпіричних матеріалів, використанням комплексу різних методів наукового аналізу. Важливим чинником, що засвідчує наукову достовірність роботи, є узгодженість висновків, сформульованих на основі дослідження різних аспектів тематики, що забезпечує їхню переконливість та логічну послідовність. Результати наукового пошуку репрезентовані у достатній кількості наукових публікацій, виконаних на високому науковому рівні. Зокрема, основні наукові положення та висновки дисертаційного дослідження відображено в публікаціях авторки, серед яких 5 статей у наукових фахових виданнях України. Крім того, результати роботи неодноразово презентувалися на науково-практичних заходах, що додатково свідчить про актуальність і наукову цінність отриманих висновків.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна роботи обумовлена тим, що вона є першим в Україні комплексним дослідженням, в якому визначення походження дитини розкрито шляхом аналізу сімейного законодавства України, країн Європейського Союзу та США та практики його застосування.

Результати дисертації мають наукову новизну, є вагомими для розвитку теорії сімейного права, цивільного та цивільного процесуального права, міжнародного приватного права, удосконалення практики правозастосовних органів та підкреслюють особистий внесок автора. Серед найбільш вагомих можна виокремити, зокрема, такі:

- дано авторське визначення понять «презумпція спільного материнства, батьківства», «презумпція шлюбного материнства», «презумпція шлюбного батьківства»;
- обґрунтовано, що заява про визнання свого батьківства військовослужбовцем, який перебуває в Збройних Силах України чи інших військових формуваннях, що дислокуються в зоні бойових дій, може бути посвідчена командиром військової частини, з'єднання тощо;
- доведено, що визначення походження дитини від чоловіка, який перебуває у полоні або на тимчасово окупованих територіях України, і який в

силу цього обмежений в праві добровільного визнання свого батьківства, може бути здійснено шляхом розгляду справи в судовому порядку, проте – за відсутності відповідача. Запис про батьківство цього чоловіка може бути здійснено на підставі свідчень матері дитини, інших родичів, які вкажуть на нього, як батька дитини;

- доведено, що порушення порядку та умов визначення походження дитини при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій, може призвести до притягнення винних осіб не лише до договірної (цивільно-правової відповідальності), а й до адміністративно-правової відповідальності;

- доведено доцільність закріплення в галузевому законодавстві норми про заборону надання інформації про неанонімних донорів – одиноких чоловіків та одиноких жінок, гамети яких використані при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій з метою уникнення можливих ризиків та конфлікту інтересів (пред'явлення позову донором про встановлення батьківства тощо);

- встановлено, що спільною ознакою визначення походження дитини за законодавством України, країн Європейського Союзу та США - є адміністративна процедура, яка має уніфікований, комплексний приватно-публічний характер: виникнення батьківських правовідносин не можливе без звернення до органів публічної влади (реєстрація народження дитини, внесення відповідних актових записів, отримання свідоцтва про народження дитини).

Більшість положень дисертації, які викладені у форматі наукової новизни, заслуговують на схвалення та підтримку.

Важливість одержаних автором дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання. Висновки здобувача ступеня доктора філософії О.В. Горбунової щодо значущості її дослідження для науки і практики видаються правомірними. Дисертація містить вагомі результати, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для

науки цивільного права України. Викладені в роботі наукові положення заповнюють низку прогалин, які існували в теорії цивільного права, є основою для подальших наукових пошуків, вдосконалення практики правозастосування, юридичної освіти. Таким чином, найбільш важливі наукові та практичні результати дослідження мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері сімейного права, цивільного і цивільного процесуального права, міжнародного приватного права;

законотворчій діяльності – в процесі оптимізації національного законодавства в сфері визначення походження дитини;

правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ про визначення походження дитини; встановлення факту батьківства (материнства);

освітньому процесі – при викладанні навчальних дисципліни «Сімейне право», «Цивільне право», «Цивільний процес», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації, які потребують додаткового уточнення або аргументації. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням поза усяким сумнівом свідчить про його підвищену актуальність та своєчасність і дає достатні підстави погодитися з автором про необхідність удосконалення правового регулювання відносин визначення походження дитини.

Водночас, підкреслюючи теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження, позитивно оцінюючи його загалом, наголошуємо, що окремі положення дисертації потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування, зокрема:

1) дисертанткою було використано широке коло методів наукового пізнання, серед яких виокремлено історико-правовий метод та метод індукції. Дисертанткою зазначається, що обидва методи були використанні для

вивчення матеріалів вітчизняних, національних судів країн Європейського Союзу, ЄСПЛ. Проте, історико-правовий метод та метод індукції далеко не тотожні за своїм змістом і значенням. Тому все-таки, необхідно розмежувати ці методи, і вказати де ж конкретно вони використані в дисертаційному дослідженні. Так само цікаво почути від дисертантки, яка категорія справ переважно розглядалась в нашій країні, країнах ЄС та США;

2) у п. 3 наукової новизни обґрунтовано, що «використання допоміжних репродуктивних технологій в Україні може застосовуватися щодо громадян України та іноземців - громадян країн Європейського Союзу, інших зарубіжних країн, особистим законом яких, не заборонено використання таких способів реалізації батьківства, материнства, і законодавство яких чітко регламентує порядок визначення походження дитини, народженої внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій на території іншої країни». З огляду на сказане, очевидно йдеться про встановлення певної заборони, яка стосується саме суб'єктивного складу правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, а відтак зачіпається сфера, як національного, так і міжнародного права. Вважаємо, що для чіткості цього положення є потреба більш ґрунтовного обґрунтування сутності цієї позиції;

3) дисертанткою встановлено (п. 7 наукової новизни), що спільною ознакою визначення походження дитини за законодавством України, країн Європейського Союзу та США - є адміністративна процедура, яка має уніфікований, комплексний приватно-публічний характер: виникнення батьківських правовідносин не можливе без звернення до органів публічної влади (реєстрація народження дитини, внесення відповідних актових записів, отримання свідоцтва про народження дитини). У цілому підтримуючи такий висновок, хотілося б почути деякі уточнення: зокрема, в чому буде виражатися приватний та (чи) публічний характер правовідносин, що досліджуються; чи встановлені в ході дослідження особливості порядку, процедури визначення

походження дитини в країнах Європейського Союзу, США, і які не є характерними для українського законодавства.

Наведені зауваги не можуть суттєво вплинути на загальне враження від проведеного дослідження, повинні стати предметом обговорення при публічному захисті та можуть слугувати подальшому науковому пошуку О.В. Горбунової.

Загальний висновок. З огляду на актуальність, новизну, важливість здобутих авторкою наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота ГОРБУНОВОЇ Олени Василівни на тему «Визначення походження дитини за законодавством України, країн Європейського Союзу та США» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові результати, що можуть вплинути на вирішення правничих проблем щодо визначення походження дитини. Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 зі змінами, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 зі змінами, а її авторка - ГОРБУНОВА Олена Василівна за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

Доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Альона ДУТКО